

СУЧАСНИЙ ПІДРУЧНИК У РУСЛІ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ОСНОВНІ АКЦЕНТИ

Олена Барановська,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу дидактики

Інституту педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна,

e-mail: baranovska@i.ua

ORCID ID: 0000-0002-0788-8511

У статті проаналізовано можливості сучасного підручника в руслі гуманітаризації навчального процесу на теперішньому етапі розвитку шкільної освіти. Проведено аналіз дидактичних досліджень у сфері підручникотворення, конкретизовано сутність основних понять. Зосереджено увагу на гуманістичному спрямуванні навчального процесу та його відображенні в змісті шкільного підручника. Визначено головні орієнтації сучасного підручника: загальнолюдські цінності; пізнання цілісності світу; формування світоглядної культури і поведінкових принципів, основ гуманістичних соціальних відносин. Наголошено на важливості віднаходження оптимального балансу між соціально-особистісною та операційно-функціональною складовою.

Ключові слова: шкільний підручник, гуманітаризація навчального процесу, гуманітарні предмети.

Постановка проблеми. Стрімка технологізація соціальних процесів зумовлює актуальність осмислення соціально-гуманітарних технологій. Гуманітарні технології покликані виконувати місію стабілізації суспільного розвитку, збільшення важливості цінностей у суспільстві та олюднення технократичного суспільства. Недарма М. Казаков вважав, що гуманітарні технології в кожній зі сфер суспільства є унікальним культурним ліфтом, що підвищує якість системних процесів і змін. Тому пріоритетним напрямом шкільної освіти має бути її гуманістичне спрямування. Фундаменталізація освіти вимагає радикального перегляду змісту і технологій вивчення гуманітарних дисциплін, бо останнім часом відбувалися їхня уніфікація, використання схожих алгоритмів у викладанні. Орієнтація на засвоєння великих обсягів інформації та дефініційної бази поступово позбавляла гуманітарні предмети їхньої унікальності. І саме поняття «гуманітаризація» протягом тривалого часу не розглядалось як концепту-

альне для всього навчального процесу. Зміна парадигми зі знаннево орієнтованої на особистісно орієнтовану дала змогу акцентувати увагу на власне гуманітарному змісті суспільно-гуманітарних предметів і посилити гуманітарну складову у змісті природничо-математичного циклу. Першочерговим завданням гуманітарної педагогіки під час стрімкого зростання обсягів інформації та зниження їхньої якості виступає формування в учнів здатності до методологічного мислення, ціннісного ставлення та особистісного розвитку. Тож зміни торкнулися всієї структури шкільного навчання. Формування особистості, котра не тільки володітиме в майбутньому професійними компетентностями, а й матиме гуманістичні погляди на світ та постійно розвиватиметься — саме це має стати складовою моделі сучасного випускника. І підручник як найбільш стабільний елемент процесу навчання має наразі також змінюватися разом із трансформаціями в освітній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще в 90-ті роки ХХ ст. концептуальною стратегією реформування школи було визначено спрямування навчального процесу на його гуманітаризацію. С. Гончаренко та Ю. Мальований зазначали, що гуманітаризація освіти спрямована на систематичне освоєння учнями багатств гуманітарної культури і вимагає докорінного перегляду й удосконалення змісту шкільної освіти. Як важливий аспект розглядалася необхідність урахування специфіки гуманітарного знання, його аксіологічної орієнтації, принципово діалогічного характеру та процесуальної інтерпретації. Структура соціально-гуманітарної освіти на думку авторів має забезпечити розв'язання основного завдання: ввести учнів у історико-культурний контекст, продемонструвати основні загальнолюдські цінності, культурні й історичні парадигми їх розгляду. Важливим компонентом гуманітаризації навчання вважалося виховання в учнів інтелектуальних умінь та навичок [1]. Результатом цих досліджень став перерозподіл загального навчального навантаження в загально-освітній школі, а саме середньостатистичного співвідношення гуманітарних та інших предметів у навчальному плані, що наблизило нас до розвинутих країн світу. У США, Англії, Франції гуманітарний цикл займав 46 %, інші — 54 %. В Україні станом на початок 2000-х років частка гуманітарних предметів становила вже 36,6 %. Аналіз «Державного стандарту базової і повної загальної освіти» свідчить, що метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної й літературної компетентностей, гуманістичного світогляду, ціннісних орієнтацій тощо [2].

Загальним питанням сучасного підручникотворення, аналізу його функцій, структури, дидактичних можливостей, ролей у різному навчальному середовищі присвятили увагу українські науковці О. Бандура, О. Барановська, Н. Бібік, С. Бондар, М. Бурда, Н. Буринська, Г. Васьківська, Н. Волошина, Н. Голуб, К. Гораш І. Гудзик, І. Ермаков, С. Косянчук, В. Кизенко, Н. Матяш, Вал. Паламарчук, О. Пометун, О. Савченко, О. Топузов, С. Трубочева Л. Шелестова, Г. Шелехова, Т. Яценко та ін. [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9]. Основними дидактичними аспектами, на яких наголошувалося,

були такі: підручник у новому освітньому середовищі; психодидактичні детермінанти конструювання сучасного підручника; компетентнісно орієнтований підручник; компетентнісно орієнтовані педагогічні технології в структурі шкільного підручника; підручник як засіб розвитку творчих здібностей; світоглядні орієнтири в змісті підручника тощо. Різним проблемам створення якісного навчального забезпечення різних шкільних курсів присвячені роботи науковців Інституту педагогіки НАПН України.

Мета статті — проаналізувати можливості сучасного підручника в руслі гуманітаризації навчального процесу на теперішньому етапі розвитку шкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Концептуальне розуміння гуманітарних технологій в освіті передбачає такі підходи: оптимальний баланс точних та гуманітарних дисциплін; гуманітарне наповнення фундаментальних дисциплін; підготовка учнів до виконання соціальних ролей і функцій; можливості й потенціал гуманітарних технологій; особистісний і духовний розвиток учнів як головна мета; специфіка та умови застосування гуманітарних технологій; розроблення нових гуманітарних технологій.

У зв'язку з виокремленням сучасних проблем гуманітаризації освіти, важливо здійснити їх змістовий аналіз, уточнюючи понятійно-категоріальний апарат. До основних понять можна віднести «гуманітарний підхід», «гуманітаризацію», а також ті, які впливають із наведених: «гуманітарне знання», «гуманітарні науки», «гуманітарна освіта», «гуманітарні дисципліни».

Ієрархію цих понять можна вибудувати таким чином:

- методологічний рівень — «гуманітаризація освіти»; «гуманізація шкільного освітнього середовища (простору)»;
- змістовий рівень — «гуманітарне знання»;
- технологічний рівень — «гуманітарні технології», «педагогічні технології», прикладні гуманітарні технології, педагогічні технології для певного предмета;
- результативний рівень — «гуманітарна культура», «гуманітарне мислення».

Ці поняття утворюють теоретичну основу гуманітаризації освітнього простору і є базою для створення відповідної класифікації педагогічних технологій гуманітарного, а на їхній основі — філологічного спрямування. Завдання шкільного підручника (особливо з гуманітарних дисциплін) на сучасному етапі суттєво ускладнюються у зв'язку з вимогами модернізованої освіти.

Методологічний рівень — «гуманітаризація освіти». Важливість гуманістичного підходу до освіти полягає в тезі, що людина — головна цінність, мета і результат організації навчально-виховного процесу. Детальніше з провідних позицій гуманітаризації освіти можна виокремити: орієнтацію видів діяльності та типу спілкування учнів на гуманістичні ідеали; створення умов для розвитку учнів, актуалізацію їхнього потенціалу, стимулювання до особистісного зростання; постійне насичення і збагачення освітнього середовища соціокультурним контекстом, інноваційний розвиток; гуманітаризацію змісту освіти та підручників; розвиток гуманітарної культури

і гуманітарного мислення учнів. Провідними принципами гуманітаризації освітнього процесу в цілому та підручника зокрема можна вважати: гуманізацію цілей та змісту; діалогізацію; дискурсивність; диференціацію та індивідуалізацію; орієнтацію на індивідуальну освітню траєкторію учня; особистісну самореалізацію учня. Результатом гуманітарної освіти за зазначених умов має стати інтелектуалізація особистості у поєднанні з реалізацією її культурного потенціалу [10].

Змістовий рівень — «гуманітарне знання». Дослідники вважають, що специфічною особливістю гуманітарних технологій є наявність двоєдиної мети: соціально-особистісної та операційно-функціональної. Перша складова є головною, а друга — похідною, орієнтованою на набуття специфічних (предметних) компетенцій, без яких неможливо технологічно реалізувати першу складову. Проблема освіти попередніх періодів полягала саме в тому, що другу частину вирізняли як головну, що спотворювало основу гуманітарних предметів та ексклюзивність гуманітарного знання — у його спрямуванні на пізнання людини і світу людини не як об'єкта, а як суб'єкта діяльності. Отже, у змісті шкільного підручника з гуманітарних дисциплін мають бути закладені насамперед такі головні орієнтації: загальнолюдські цінності; потреба в пізнанні цілісності світу; формування світоглядної культури і поведінкових принципів, основ гуманістичних соціальних відносин. Ще кілька надважливих складових — забезпечення варіативності гуманітарної освіти; інтеграція навчальних предметів (вироблення інтеграційних форм знань) та безперервне оновлення змісту — реалізувати засобами шкільного підручника важко. Це — завдання педагогічних технологій.

Суттєвим проривом у шкільній освіті було створення нового покоління підручників, у яких використовувалася діалогічність, дискурсивність, творча орієнтованість. Важливим аспектом на етапі збільшення потоків інформації є осучаснення програм та підручників з української літератури, на чому ми наголошували раніше. Введення до вивчення творів сучасних письменників змінює пріоритети в читанні старшокласників. Прикладом може бути підручник з української літератури 2019 р. (автори: А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, В. М. Тименко, Г. Л. Бійчук). У ньому сучасна українська література представлена такими авторами, як Олександр Ірванець, Юрій Андрухович, Ігор Римарук, Сергій Жадан, Оксана Забужко, Галина Пагутяк, Володимир Діброва, Ярослав Мельник [11].

Українських авторів, твори яких мають читати старшокласники, набагато більше. Для гармонізації змісту, що вивчається в старших класах, акценти краще зробити на творчості письменників, котрі можуть бути представлені як у соціальному ключі, так і в особистому. Українська література межі ХХ—ХХІ ст. — строката панорама стилів, жанрів, традицій та новацій, що складається на перехресті творчої діяльності кількох поколінь митців. Тому важливо віднайти розумний баланс між двома поколіннями письменників. Молоде покоління спрямоване переважно на оновлення образності та тематики, осмислення складного й неоднозначного буття сучасної молоді лю-

дини, зміни її ціннісних орієнтирів, ставлення до себе й навколишнього світу, навіть на тотальне оновлення літературної мови, яка змінюється разом з упровадженням нових технологій і стилів. Такими є творчі пошуки С. Андрухович, Ю. Андруховича, Б. Жолдака, С. Жадана, О. Забужко, Є. Кононенко, М. Меднікової та ін. Сучасна література сповнена потужним тяжінням до активного діалогу зі світовим художнім доробком, різноманітних експериментів із виразністю мови, опанування художніх новацій, таких як перформанс, скріптед-реаліті, комп'ютерні та 3D-технології. Останнім часом про себе заявили нові жанри, в яких сповна розкрилися експерименталізм, епатажність, новаторство авторів: фантастика (Генрі Лайон Олді, О. Дмитровський), фентезі (М. та С. Дяченки, Л. Пагутяк), соціальний роман (Ю. Андрухович), молодіжна повість і роман (С. Жадан С., А. Кокотюха), трилер (Л. Дереш, І. Роздобудько) тощо. Нішу публіцистики заповнюють Ю. Андрухович, І. Дзюба, О. Забужко, Є. Сверстюк, В. Яворівський, які відображають різноманітні проблеми існування, відродження духовності тощо. Постмодернізм в українській літературі репрезентовано творчістю А. Бондаря, С. Жадана, О. Забужко, Ю. Іздрика, Т. Прохаська, В. Цибулька, груп «Бу-Ба-Бу» і «Київська іронічна школа» та ін. Жіноча тема активно відображається у «жіночій» прозі та поезії Л. Гонтарук, О. Забужко, І. Карпи, М. Кіяновської, Є. Кононенко, М. Матіос, Б. Матіяш, І. Роздобудько, М. Савки. Розвиток дитячої літератури пов'язаний із творчістю І. Андрусяка, Ю. Вінничука, І. Калинця, І. Малковича, І. Роздобудько, Р. Скіби та ін. Крім того, окремі твори сучасних письменників та класиків екранізовано. Прикладом може бути художній фільм «Віддана», знятий за мотивами твору Софії Андрухович «Фелікс. Австрія» та за її участю як автора-режисера; фільм «Захар Беркут» за мотивами повісті Івана Франка та ін. Знято серіал за мотивами твору М. Меднікової «Зірка». Знімається також проєкт «Микола Джержа».

Тому за можливістю потрібно намагатися оновлювати зміст підручників, стежачи за тенденціями в літературі, мистецтві, а особливо в тих течіях, які найбільше впливають на молодь. Суттєвою допомогою у вирішенні цієї проблеми можуть слугувати курси за вибором, які будуть мобільнішими й включатимуть нові надходження сучасних українських авторів. Щодо чинної програми з української літератури, можна зауважити, що її наповненість у 10-му класі викликає занепокоєння через значний ступінь морально-психологічного навантаження творів (їхня тематика охоплює важкий період історії та висвітлює великою мірою насильство, війни, серйозні особистісні проблеми героїв). Дуже мало творів, які охоплювали би позитив, гумор, любов. Ми порушували цю проблему в 2017 р., коли здійснили огляд тогочасних підручників з української літератури для 10-го та 11-го класів і визначили основні позиції, які потребують змін [12]:

- зміна акцентів із хронологічно-історичного підходу до вивчення творів на художньо-гуманістичний (ціннісний) підхід;
- акцентування уваги на певних особистісних аспектах творчості письменника (особливо під час вивчення її в контексті історичного процесу);

- визначення ступеня морально-психологічного навантаження творів;
- оновлення творами сучасних, зокрема молодих письменників різних жанрів (у тому числі письменників-постмодерністів);
- віднаходження «золотої середини» в потоці сучасної популярної літератури;
- відображення гендерних течій у літературі, відбір творів для вивчення чи огляду.

Технологічний рівень — «гуманітарні технології», «педагогічні технології».

Російські дослідники вважають, що гуманітарні науки через свою специфічність більш конструктивні, практично орієнтовані, ніж інші. Вони постійно конструюють та трансформують свій предмет і виокремити конструктивно-перетворювальний компонент у гуманістиці набагато важче, ніж у технічній сфері. Підтримується думка про особливий статус гуманітарних технологій, які допомагають зробити фундаментальне знання людиновідповідним (С. Зуєв; М. Епштейн та ін.).

С. Рудницька серед основних властивостей гуманітарних технологій вирізняє: спрямування на розвиток рефлексійності, суб'єктної позиції, цілеорієнтованість, перспективність, ексклюзивність, оптимістичність, людиноспіврозмірність, творча орієнтованість, відтворюваність, відновлюваність, орієнтація на засвоєння культурних смислів, відбитих у дискурсах [13].

На підставі досліджень дотичних понять ми визначаємо поняття «педагогічні технології філологічного спрямування» в контексті профільного навчання» як інтегративну систему, що ґрунтується на відповідних тенденціях і принципах і містить комплекс прийомів, методів, способів, дій та операцій, спрямованих на гарантоване досягнення дидактичних цілей, — всебічного інтелектуально-гуманітарного й духовного компонентів розвитку особистості учня. З різноманіття педагогічних технологій пріоритетними наразі є діалогічні технології, що дають змогу активізувати процес постійного продукування нових ідей, думок, емоцій, на основі яких формуються духовні цінності.

Результативний рівень — «гуманітарна культура», «гуманітарне мислення». Цей рівень представляє результати змін, які поступово відбуваються у змісті навчання, у тому числі в сучасних підручниках, які можуть у своєму змісті відображати гуманітарний потенціал. Культурне середовище, необхідне для повноцінного розвитку людини, починається саме в системі освіти. Її фундаменталізація й гуманітаризація вимагають, щоб у підручниках і посібниках був закладений філософський та етичний потенціал, відображалися світова культурна спадщина, націленість на формування в учнів ставлення до іншої людини як до безумовної цінності.

Отже, шкільний підручник має виконувати, крім базових функцій, культурологічну, етично-гуманістичну, рефлексійну, особистісно-розвивальну функції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одним із головних завдань освіти є збільшення важливості цінностей в суспільстві та олюднення технократичного суспільства. Реалізація цього завдання тісно пов'язана з якістю шкільних підруч-

ників, їхньою здатністю відображати зміни в суспільстві та кардинальні орієнтації на цінності та гуманізм. Ключовими орієнтаціями сучасного підручника в руслі гуманітаризації навчального процесу можна визначити: орієнтацію освіти на загальнолюдські цінності; формування в індивіда потреби в пізнанні цілісності світу; формування світоглядної культури і поведінкових принципів, основ гуманістичних соціальних відносин. Актуальними є подальші дослідження щодо розв'язання основних завдань підручників гуманітарного профілю, а саме: віднаходження оптимального балансу між соціально-особистісною та операційно-функціональною складовою.

Використані джерела

1. С. У. Гончаренко, та Ю. І. Мальований, «Гуманізація і гуманітаризація освіти», *Шлях освіти*, №2, с. 2—7, 2001.
2. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти*, 2013. [Електронний ресурс]. Доступно: http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/zagal_os/2144.html
3. О. В. Барановська, «Шкільний підручник в умовах нового освітнього середовища», *Проблеми сучасного підручника*, вип. 21, с. 20—29, 2018.
4. К. В. Гораш, «Modern school textbook: preconditions for change», на *Міжнар. наук.-практ. конф.*, 14 трав. 2019 р. *Проблеми сучасного підручника*, Київ, 2019, с. 38-40.
5. Г. О. Васьківська, «Психодидактичні детермінанти конструювання сучасного підручника», на *Міжнар. наук.-практ. конф.*, 14 трав. 2019 р. *Проблеми сучасного підручника*, Київ, 2019, с. 20—21.
6. О. М. Топузов, «Компетентнісні засади сучасного підручникотворення», *Український педагогічний журнал*, вип. 3, с. 36—47, 2015.
7. С. Е. Трубачева, та О. В. Барановська, «Компетентнісно орієнтовані педагогічні технології в структурі шкільного підручника», на *Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Мінськ, 18—19 трав. 2018 р. *Проблеми сучасного підручника*, Київ, 2018, с. 81—85.
8. Л. В. Шелестова, «Підручник як чинник розвитку творчих здібностей учнів у сучасній профільній школі», на *XII Всеукр. наук.-практ. конф.*, 25 жовт. 2019 р. *Україна, українська мова — світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем*, Київ, 2019, с. 552—557.
9. С. В. Косянчук, «Дидактика підручникотворення: соціально спрямовані завдання для учнів старшої школи», на *Міжнар. наук.-практ. конф.*, 14 трав. 2019 р. *Проблеми сучасного підручника*, Київ, 2019, с. 64—65.
10. В. Ф. Паламарчук, та О. В. Барановська, «Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку», *Український педагогічний журнал*, №3, с. 60—66, 2018.
11. А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, В. М. Тименко, та Г. Л. Бійчук. *«Українська література (рівень стандарту)»*. Київ, Україна: УОВЦ «Оріон», 2019.
12. Г. О. Васьківська, та ін., *«Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект»*, Г. О. Васьківська, Ред. Київ, Україна: КОНВІ ПРІНТ, 2018.
13. С. Ю. Рудницька, «Технологізація як тенденція сучасного гуманітарного знання», *Актуальні проблеми психології*, Житомир, Україна: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, т. II: Психологічна герменевтика, вип. 11, с. 37—52, 2018.

References

1. S. U. Goncharenko, ta Yu. I. Mal'ovanyj, «Gumanizacija i gumanitarny`zacija osvity`», Shlyax osvity`, # 2, s. 2—7, 2001.
2. Derzhavnyj standart bazovoyi i povnoyi zagal`noyi seredn`oyi osvity`, 2013. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/zagal_os/2144.html
3. O. V. Baranovs`ka, «Shkil`ny`j pidruchny`k v umovax novogo osviten`ogo seredovy`shha», Problemy` suchasnogo pidruchny`ka, vy`p. 21, s. 20—29, 2018.
4. K. V. Gorash, «Modern school textbook: preconditions for change», na Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 14 trav. 2019 r. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka, Ky`yiv, 2019, s. 38-40.
5. G. O. Vas`kivs`ka, «Psy`xody`dakty`chni determinanty` konstruyuvannya suchasnogo pidruchny`ka», na Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 14 trav. 2019 r. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka, Ky`yiv, 2019, s. 20—21.
6. O. M. Topuzov, «Kompetentnisni zasady` suchasnogo pidruchny`kotvorennya», Ukrayins`ky`j pedagogichny`j zhurnal, vy`p. 3, s. 36—47, 2015.
7. S. E. Trubacheva, ta O. V. Baranovs`ka, «Kompetentnisno oriyentovani pedagogichni tehnologiyi v strukturi shkil`nogo pidruchny`ka», na Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Mins`k, 18—19 trav. 2018 r. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka, Ky`yiv, 2018, s. 81—85.
8. L. V. Shelestova, «Pidruchny`k yak chy`nny`k rozvy`tku tvorchy`x zdibnostej uchniv u suchasnij profil`nij shkoli», na XII Vseukr. nauk.-prakt. konf., 25 zhovt. 2019 r. Ukrayina, ukrayins`ka mova — svit XXI stolittya u dialozi kul`turno-movny`x, moral`no-gromadyans`ky`x cinnostej osoby`stosti ta pedagogichny`x sy`stem, Ky`yiv, 2019, s. 552—557.
9. S. V. Kosyanchuk, «Dy`dakty`ka pidruchny`kotvorennya: social`no spryamovani zavdannya dlya uchniv starshoyi shkoly`», na Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 14 trav. 2019 r. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka, Ky`yiv, 2019, s. 64—65.
10. V. F. Palamarchuk, ta O. V. Baranovs`ka, «Pedagogichni tehnologiyi navchannya v umovax novoyi ukrayins`koyi shkoly`: vektor rozvy`tku», Ukrayins`ky`j pedagogichny`j zhurnal, # 3, s. 60—66, 2018.
11. A. M. Fasolya, T. O. Yacenko, V. V. Ulishhenko, V. M. Ty`menko, ta G. L. Bijchuk. «Ukrayins`ka literatura (riven` standartu)». Ky`yiv, Ukrayina: UOV Cz «Orion», 2019.
12. G. O. Vas`kivs`ka, ta in., «Formuvannya zmistu profil`nogo navchannya: teorety`ko-metodologichny`j aspekt», G. O. Vas`kivs`ka, Red. Ky`yiv, Ukrayina: KONVI PRINT, 2018.
13. S. Yu. Rudny`cz`ka, «Tehnologizacija yak tendenciya suchasnogo gumanitarnogo znannya», Aktual`ni problemy` psy`xologiyi, Zhy`tomy`r, Ukrayina: Vy`d`voZhDU imeni I. Franka, t. II: Psy`xologichna germeneyty`ka, vy`p. 11, s. 37—52, 2018.

Елена Барановская, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник отдела дидактики Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

СОВРЕМЕННЫЙ УЧЕБНИК В РУСЛЕ ГУМАНИТАРИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА: ОСНОВНЫЕ АКЦЕНТЫ

В статье проанализированы возможности современного учебника в русле гуманитаризации учебного процесса на настоящем этапе развития школьного образования.

Проведен анализ дидактических исследований, сосредоточено внимание на гуманистическом направлении учебного процесса и его отражении в содержании школьного учебника. Конкретизирована сущность основных понятий. Определены главные ориентации современного учебника: общечеловеческие ценности; познание целостности мира; формирование мировоззренческой культуры и поведенческих принципов, основ гуманистических социальных отношений. Сделан акцент на важности нахождения оптимального баланса между социально-личностной и операционно-функциональной составляющей.

Ключевые слова: школьный учебник, гуманитаризация учебного процесса, гуманитарные предметы.

Elena Baranovskaya, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher in the Didactics Department of the Institute of Pedagogy of NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

A MODERN TEXTBOOK IN LINE WITH THE HUMANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS: THE MAIN EMPHASIS

The article actualizes the problem of understanding humanitarian technologies and their role in school education and textbook creation. The purpose of the article is to analyze the possibilities of a modern textbook in the course of humanizing the educational process at the present stage of school education development. Didactic research in the field of textbook creation is analyzed, the humanistic direction of the educational process and the content of the school textbook are focused. The essence of the basic concepts is specified: «humanitarian education», «humanitarian knowledge», «humanitarian technologies», «pedagogical technologies of philological direction», «humanitarian culture», «humanitarian thinking».

Some textbooks in Ukrainian literature for grades 10 and 11 are analyzed, some problems in their content that can be solved by other means are highlighted. The content of textbooks in Ukrainian literature for grades 10 and 11 was analyzed and recommendations were made for their optimization and updating. Important aspects are defined: optimization of the degree of moral and psychological load of works; constant updating of the content with modern works; reflection of gender currents in literature and others.

The problems of the school textbook in the conditions of constant updating of the information environment are: ensuring the variability of the humanitarian component; integration of academic subjects (development of integrative forms of knowledge) and continuous updating of its content. The main orientations of the school textbook are defined: the orientation to universal values, the formation of the individual's need to know the integrity of the world, the formation of worldview culture and behavioral principles, the foundations of humanistic social relations. Emphasis is placed on the importance of finding the optimal balance between socio-personality and operational-functional component in the study of humanities.

Keywords: school textbook, humanization of the educational process, humanitarian subjects.